

एका ऋषीने म्हटले आहे – “आमचे पूर्वज पदज्ञ होते.” याचा अर्थ त्या ऋषीला जाणीव होती.

असे पुष्कळ ऋषी त्या जमान्यात होते. आज असेच दोन ऋषी सहज आठवले म्हणून सांगत आहे. पाणिनी आणि पतंजली हे ते दोन वेगळ्या क्षेत्रातले वेगळे! एकाचे कार्यक्षेत्र ‘व्याकरण’ असून दुसऱ्याचे कार्यक्षेत्र ‘योग’ हे आहे.

पाणिनीने भारतीय व्याकरणाची आधारशीला रोवली. तो आपल्या व्यवसायाशी एवढा तद्रूप होता की तो व्याघ्र शब्दाची निरक्ति सांगत होता. ‘व्याजिघ्रति स व्याघ्रः’ ज्याचे घ्राणेंद्रिय तीक्ष्ण आहे तो वाघ. तेवढ्यात खऱ्याखऱ्या वाघाबाने त्याच्यावर हल्ला करून त्याला खाऊन टाकले. केवढा मोठा तो पुरुष! हे उदाहरण विनोबांनी आपल्या गीताप्रवचन पुस्तकात दिले आहे. हे प्राचीन ऋषींचे उदाहरण झाले. विनोबांचे स्वतःचेच उदाहरण आहे. एकदा ते विद्यार्थी अशा आपल्या मित्रांना शिकवित होते. बडोद्यातली ही गोष्ट. विनोबा शिकवित आणि त्याच वेळी एका इमारतीत आग लागली. इमारत जळून गेली, पण विनोबांना काही कळलेच नाही. मग विद्यार्थ्यांनी त्यांना शिकवित असताना बाजूची इमारत जळून गेली हे सांगितले, केवढी ही एकाग्रता! एकदा इंदिरा गांधी त्यांच्याजवळ येऊन बसल्या. विनोबांना मागाहून कळले. कमालीची एकाग्रता! नंतर विनोबा म्हणाले, ‘त्यांच्या भेटीला पाच मिनिटांचा अवधी होता. पाच मिनिट आधीच त्या पोहोचल्या. राजकीय लोकांत राहूनही त्यांचा यात त्यांनी गुण पाहिला. अशी अनेक उदाहरणे विनोबांनी दिली आहेत.

गीतेमध्ये दहाव्या अध्यायात ‘विभूतियोग’ आहे. ज्याच्यामध्ये काही विशेष गुण असतात तो आपलाच गुण आहे

गीतेमध्ये
दहाव्या
अध्यायात
‘विभूतियोग’

आहे. ज्याच्यामध्ये काही विशेष गुण असतात तो आपलाच गुण आहे असे भगवान सांगत आहेत. गुण बघायला शिकणे ही एक कला आहे. काही लोक फक्त निगेटिव्ह पाहतात. नेहमी निगेटिव्ह विचार करणे सोडून द्यावे. याचे एक उदाहरण विनोबा सांगतात. ते म्हणतात, ‘त्याशि निकृष्टासाठी ठेवावी, पण आशा उत्तमाची राखावी.’ यामुळे सारे वातावरणच बदलून जाईल. आपल्याला परिणाम पॉझिटिव्ह म्हणजे भावात्मक हवा असतो.

वेदकालीन ऋषी

असे भगवान सांगत आहेत. गुण बघायला शिकणे ही एक कला आहे. काही लोक फक्त निगेटिव्ह पाहतात. नेहमी निगेटिव्ह विचार करणे सोडून द्यावे. याचे एक उदाहरण विनोबा सांगतात. ते म्हणतात, ‘त्याशि निकृष्टासाठी ठेवावी, पण आशा उत्तमाची राखावी.’ यामुळे सारे वातावरणच बदलून जाईल. आपल्याला परिणाम पॉझिटिव्ह म्हणजे भावात्मक हवा असतो. त्याच्यापासून मुळात प्रयत्न व्हायला हवा.

वेदात आणखी एक ऋषी आहे. पतंजली. त्यांचे ‘योगदर्शन’ सर्वमान्य आहे. आजकाल त्यावर मोठा भर दिला जात आहे. भारतीय तत्त्वज्ञानात पतंजलीचे मोठे स्थान आहे. आता तर परदेशात वेदांचे आणि पतंजलीच्या योगाचे मोठे कौतुक चालते आणि त्याचा अभ्यासही चालतो. पतंजलीची सूत्रे आहेत. एक लहानसे पुस्तक आहे. पण त्याचा सर्वत्र अभ्यास चालू आहे. पतंजली मोठा ऋषी होता. त्याचे लहानगे पुस्तक मोठे महत्त्वाचे बनले.

महाराष्ट्रात कोल्हटकर यांनी पातंजल योगावर मोठे पुस्तक लिहिले. त्यांनी लिहिले की हे मोठे पुस्तक लिहायची प्रेरणा त्यांच्या पत्नीने त्यांना दिली. योगश्चित्तवृत्ति निरोधः हे पहिले सूत्र आहे. तुमच्या चित्तवृत्तीचा निरोध करा असे सांगून ऋषी त्याचे नाना उपाय सांगतो. योगसूत्रांचा फार मोठा परिणाम भारतीय तत्त्वज्ञानावर आहे. वेदात अनेक स्त्रियाही आहेत. स्त्रीपुरुष असा भेद त्यांच्यात नाही. जाबाल ही एक महिला आहे. तिचा मुलगा ती ऋषीजवळ शिकायला पाठवते. मुलाला बाप नसतो. जाबाला ही वेश्या असते. अशीच दुसरी स्त्री आहे महानंदा. महानंदची कथा शिवमाहात्म्यात येते. शिवलीलामृताची पोथी महाराष्ट्रातील स्त्रिया भक्तीने वाचत असतात. दोन माकडे पाळणारी महानंदा वेश्या म्हणूनच समाजात वावरते. शेवटी तिला शंकर भगवान मोक्ष देतात अशी ती कथा आहे. तिच्या वेश्याव्यवसायाचे उदात्तीकरण शिवमाहात्म्यात केले आहे. वाचकहो, असे अनेक थोर पुरुष इथे झाले आहेत.